

29. Григорьев В. Новая кровь в Совете безопасности РФ / В. Григорьев // Профиль. – 1998. – 12 октября
30. Григорьев В. Путин наверх / В. Григорьев, И.Славутинская // Профиль. – 1999. – №10. – С.10–12.
31. Там само.
32. Воробьев Э. Вказ. праця.

Надійшла до редакції 12.11.2014 р.

ББК 66.4в

ДИСЦИПЛІНА «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ» В СИСТЕМІ ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ

В. Ф. Лисак

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано становлення та розвиток наукової школи міжнародників України на базі вищих навчальних закладів. Зосереджено увагу на історії створення київської школи міжнародників, діяльності львівської, одеської, донецької та інших наукових шкіл, сучасній проблематиці наукових досліджень, працях провідних науковців тощо.

Ключові слова: наука, міжнародні відносини, українська наукова школа міжнародників, вищі навчальні заклади України.

Сучасний розвиток світового суспільства демонструє глобальну динаміку змін міжнародних відносин та процесів, що напряду пов'язано з науково-технічним та інформаційним проривом в багатьох галузях знань, економічних, політичних та соціальних відносинах. Сьогодні становище будь-якої держави знаходиться під безпосереднім впливом ставлення до неї сусідніх держав, вмінням захищати свої національні інтереси і брати активну участь у міжнародному житті. Питання, які знаходяться в площині міжнародних відносин становлять сутність науки про міжнародні відносини.

До вивчення здобутків в українській науці про міжнародні відносини почали звертатися нещодавно. В першу чергу узагальнили результативність роботи наукових шкіл вищих навчальних закладів України такі науковці, як В. Копійка, І. Бик, О. Крапівін, І. Тодоров та інші [1, 2, 3]. Обговорення проблематики української наукової школи міжнародних відносин відбулося у жовтні 2012 року у Львові під час конференції «Міжнародні відносини в Україні: школи, постаті, проблеми» [4]. Тим не менше, з урахуванням того, що на сьогоднішній день відсутня комплексна робота, присвячена аналізу української наукової школи міжнародників, актуальним є всебічно вивчити та узагальнити доробок вітчизняних наукових шкіл.

Метою статті є вивчення науки про міжнародні відносини в системі освіти і науки України. Автор вважає за доцільне розглянути розвиток наукових шкіл, які сформувалися та продовжують своє становлення на базі вищих навчальних закладів України та охарактеризувати основні напрями їх дослідницької діяльності.

Наука «міжнародні відносини» належить до галузі суспільних знань. Тобто вивчає питання політичних, економічних, фінансових, культурних відносин в сучасному світі. Коло проблем, якими займається наука про міжнародні відносини

надзвичайно широке. Тому ця галузь знання має міждисциплінарний характер і, що дуже важливо, саме завдяки аналізу різноманітних процесів, які відбуваються сьогодні у світі, вивчення минулого і теперішнього міжнародного життя дає можливість зрозуміти характер та спрямованість світо устрою, знайти своє місце і роль кожній державі.

Загалом, наука про міжнародні відносини належить до комплексного знання, тобто все, що стосується світового суспільства та відносин між країнами може бути предметом вивчення, як то соціологія міжнародних відносин, теорія міжнародних відносин, політологія міжнародних відносин, зовнішня політика та інші. Наука про міжнародні відносини є доволі молодого. Хоча її формування розпочалося із розвитком філософської, історичної та політичної науки, остаточне відокремлення відбулося відносно нещодавно. Більшість сучасних дослідників вважає, що поштовхом для цього були світові війни ХХ століття. Однак перш за все ця галузь знань здобула популярності саме в західній науці.

У міжнародній науковій практиці проблемам світового суспільства і відносин між державами приділено значну увагу. Сьогодні вчені виокремлюють декілька етапів розвитку теорії міжнародних відносин, розпочинаючи його від ідей конфуціанства та легізму. Своє бачення давнього світоустрою давали вчені Давньої Греції та Давнього Риму. Середньовічна Європа дала світовій науці ідеї, на основі яких в подальшому були сформовані реалістичний та ідеалістичний підходи до вивчення міжнародних відносин. В наступному з'явилися дослідження геополітичного характеру, своє місце в теорії міжнародних відносин зайняла американська, англійська, німецька школи. З'явилися лібералізм, неолібералізм, неореалізм, марксизм, неомарксизм та інші напрямки в теорії міжнародних відносин.

Україна як молода держава має відносно молоді наукові школи міжнародних відносин. Її формування ми можемо бачити від початку створення факультету міжнародних відносин при Київському національному університеті ім. Т. Шевченка у 1944 р. Зрештою, становлення найголовнішого в Україні навчального та наукового закладу в сфері підготовки спеціалістів в галузі міжнародних відносин завершилося у грудні 1990 р., створенням Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. З того часу було відкрито спеціальність «Міжнародні відносини» при багатьох вищих навчальних закладах України [5].

Необхідність заснування факультету міжнародних відносин у 1944 р. на пряму була пов'язана з міжнародними реаліями наприкінці Другої світової війни. Вже тоді розпочався процес пошуку найбільш безпечної для світу моделі світоустрою, в якому найголовніша роль у підтримці миру і безпеки мала належати Організації об'єднаних націй. Оскільки Україна (УРСР), так само як і Росія (РРФСР) та Білорусь (БРСР) мали стати країнами-засновницями ООН, 5 лютого 1944 р. Президією Верховної Ради УРСР на підставі Закону СРСР від 1 лютого 1944 р. було видано наказ про передачу повноважень від центрального союзного міністерства до республіканських в питанні зовнішніх зносин. Саме необхідність організаційного становлення НКЗС (Наркомат закордонних справ) України, його розбудова поставили на порядку денному відкриття факультету міжнародних відносин для підготовки фахівців в цій галузі [5]. На сьогоднішній день підготовку фахівців в галузі міжнародних відносин здійснює понад 20 вищих навчальних закладів України [6]. На базі кафедр, які відповідають за підготовку політологів-міжнародників, проводиться активна науково-дослідницька робота і останнім часом в українській науковій школі міжнародних відносин було сформовано декілька актуальних наукових напрямків.

Безперечно, провідна роль у дослідженні міжнародних відносин належить науковцям Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. З січня 2011 р. інститут працює над темою «Україна у міжна-

родних інтеграційних процесах» під науковим керівництвом доктора політичних наук, професора В. В. Копійки. Одною з складових даної теми є «Україна в сучасних політичних та безпекових процесах», науковим керівником якої є доктор історичних наук, професор В. А. Манжола [8].

Наукова школа КІМО була заснована українським вченим та дипломатом, професором Г. І. Цветковим (1922–1996 рр.). Основними напрямками досліджень виступають міжнародні процеси та світова політика, міжнародна безпека та зовнішньополітичні стратегії, європейська політика та європейська інтеграція. Результатом багаторічної дослідницької роботи стало видання книги колективу авторів, а саме В. А. Манжола, О. Л. Хилько, С. О. Божко «Україна в європейському безпековому просторі» у 2012 р. [9].

Окремо в дослідженнях приділено увагу місцю і ролі України в постбіполярному світі. Серед досліджуваних проблем сучасних міжнародних відносин своє значення має розробка моделей інтеграційного процесу, розширення ЄС в умовах постбіполярної Європи, вивченню феномену «Великої Європи» в контексті безпекових та політичних процесів на континенті, комплексному аналізу ролі великих держав в європейській інтеграції. Значний акцент зроблено на дослідженні проблем регіональної безпеки в трансатлантичному просторі, Східній Європі, на Близькому та Середньому Сході, новітніх тенденцій в ядерній політиці великих держав та нерозповсюдження ядерної зброї. Щорічні «Цветковські читання» стали традиційним науковим форумом, який виступає основним механізмом обговорення найбільш актуальних міжнародних проблем. Можливість широкого обговорення проблем міжнародних відносин надають періодичні наукові видання [5]. Перш за все у 1958 році був заснований «Вісник КНУ. Міжнародні відносини». З 1996 року Інститутом міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка було засновано науковий журнал «Актуальні проблеми міжнародних відносин», головним редактором якого є директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, доктор політичних наук, професор В. В. Копійка. На сьогоднішній день студенти, дослідники проблем міжнародних відносин мають можливість ознайомитися із матеріалами видань в електронній повнотекстовій версії.

Своє значення у становленні та розвитку науки про міжнародні відносини в Україні має Львівський національний університет імені Івана Франка. В структурі університету діє факультет міжнародних відносин, що є базовим у підготовці фахівців в галузі міжнародних відносин. Науковим центром факультету міжнародних відносин Львівського національного університету виступає Інститут європейської інтеграції, створений у 2000 році. Львівська наукова школа має досвід в дослідженні проблем міжнародних відносин. Предметом наукового пошуку є роль і місце України в процесах європейської інтеграції, розширення Європейського Союзу, наслідки та перспективи для України. На базі Інституту європейської інтеграції діють відділ Польщі та відділ країн ЄС [11]. Велика увага приділена дослідженню Європейського Союзу та двостороннім відносинам України з Польщею. Результатом багатолітньої роботи викладачів кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби факультету міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка під керівництвом доктора економічних наук, професора М. З. Мальського стало видання комплексних праць та навчальних посібників як то «Світова та європейська інтеграція», «Європейський Союз: політика, економіка, право», «Європейський Союз: структура, функції, механізми» та інші [12]. В роботах висвітлено історію створення, організаційні засади та напрями діяльності ООН, НАТО, ЄС, Західноєвропейського Союзу, СНД та приділена увага ролі України в європейських інтеграційних процесах. Належне місце у вивченні дістали проблеми Європейського Союзу в контексті його розширення та інші. З 1999 року розпочато видавництво

фахового журналу «Вісник Львівського національного університету. Серія міжнародні відносини» [13].

Одеська наукова школа міжнародних відносин сформована в структурі Інституту соціальних наук Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова на кафедрі міжнародних відносин [14]. Наукові інтереси викладачів кафедри пов'язані з дослідженням проблем міжнародних відносин і політики держав в умовах глобальних трансформацій, насамперед євроатлантичного процесу, ролі НАТО в сучасних міжнародних відносинах. Особлива увага приділена вивченню Чорноморського регіону та його ролі в системі міжнародних відносин. Зокрема С. В. Глебов, кандидат політичних наук, доцент є автором публікацій, присвячених висвітленню Чорноморського басейну, проблемам внутрішньо регіонального та перспективам міжрегіонального співробітництва [15]. Свій внесок у розвиток науки про міжнародні відносини здійснює Центр міжнародних досліджень Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова [14].

Своє значення має донецька наукова школа, яка сформувалася на кафедрі міжнародних відносин і зовнішньої політики історичного факультету Донецького національного університету (сьогодні у м. Вінниця). Колектив викладачів, аспірантів і студентів спеціальності «міжнародні відносини» з 2003 року розробляють держбюджетну тему «Міжнародні відносини в умовах глобалізації: регіональні виміри» та «Розробка методологічного та інформаційного забезпечення викладання курсів міжнародної та європейської безпеки, євроатлантичної інтеграції України у вищій школі з урахуванням специфіки Східних регіонів» з 2008 р. В реалізації проектів наукової школи «Міжнародна та європейська безпека» беруть участь О. В. Крапівін, І. Я. Тодоров, Ю. Т. Теміров, І. В. Богінська та інші. З жовтня 2005 р. був відкритий перший в Україні Науково-інформаційний центр міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці, який є лабораторією кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики. Одним із завдань Центру є аналіз сучасного стану соціально-політичних проблем і прогнозування розвитку безпекового середовища [3].

В Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара викладачі кафедри міжнародних відносин факультету суспільних наук і міжнародних відносин готують фахівців в галузі міжнародних відносин. Основними напрямками наукових досліджень кафедри є проблеми глобального управління; цивілізаційна геополітика та сучасні трансформації світового порядку в контексті національних інтересів України. Науковці працюють над темою «Цивілізаційна геополітика і політична глобалістика та наукознавчо-праксеологічні підходи» [16].

Наукова школа міжнародних відносин – теорія міждержавного та регіонального співробітництва (керівник доктор політичних наук, професор К. В. Балабанов) – сформована на базі Маріупольського державного університету. В межах даної теми певне значення мають дослідження світових та регіональних інтеграційних процесів, міжнародних відносин та зовнішньої політики, політичних та соціально-економічних процесів у Середземномор'ї, роль і місце України в регіоні [17]. З 2011 р. колектив кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики працює над науково-дослідною темою «Середземномор'я у сучасних регіональних і глобальних процесах». Складовою наукової теми є проблема концептуально-теоретичних підходів до вивчення процесу регіоналізації та фрагментації сучасного світу, за результатами дослідження якої видано та оприлюднено монографії та наукові статті. Своє значення в процесі вивчення та популяризації наукових здобутків має видання «Вісник МДУ. Серія: Політологія», який включено до Переліку наукових фахових видань України з політичних наук та до міжнародної наукометричної бази даних «Index Copernicus International» (Польща) [18].

В межах наукових тем, які виконують викладачі кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики відбувається підготовка та видання монографій, наукових статей, захист дисертаційних досліджень. Підготовка дисертацій є однією з основних форм науково-дослідницької роботи наукових шкіл. Зокрема, в Маріупольському державному університеті у 2011 році в межах наукової теми кафедри М. Буликом була підготовлена та успішно захищена кандидатська дисертація «Соціально-політичний розвиток Греції в умовах європейської інтеграції», за результатами чого у 2012 р. була видана монографія. Автор проаналізував сучасні соціальні та політичні процеси в Греції в рамках євроінтеграції. Окремо досліджено вплив Європейського Союзу на реалізацію Грецією курсу на євроінтеграцію, зокрема проаналізовано демографічне становище, систему освіти та соціального забезпечення, проблеми працевлаштування населення країни. В роботі конкретизовано роль Європейського Союзу в процесі децентралізації управління країною, розглянуто нормативно-правові засади функціонування системи центральних та місцевих органів влади в Греції. Автор простежив еволюцію партійної системи Греції в період європейської інтеграції та ставлення провідних політичних сил країни до даного процесу [19].

У 2012 р. Ж. С. Ушаковою була захищена кандидатська дисертація «Регіональна політика Італії в контексті розвитку процесів європейського регіоналізму». Об'єктом роботи авторка обрала європейський регіоналізм, а регіональна політика Італії стала предметом дослідження. На основі аналізу нормативно-правових документів, статистичних матеріалів та моніторингу італійських періодичних видань, авторка встановила межі регіоналізації на європейському та національному рівнях, а також розглянула європейський регіоналізм як об'єктивний процес загальноцивілізаційного розвитку [20].

Італійська проблематика знайшла подальшого розвитку у роботах М. А. Светлакової, присвячених вивченню сучасної партійної системи Італії. Авторка приділила увагу аналізу соціально-політичного становища Італійської Республіки в контексті світової економічної кризи 2008 року, вивченню політичного популізму в Італії на прикладі «Руху п'яти зірок», розглянула передвиборчі кампанії 2006 та 2008 рр. [21].

Республіка Кіпр, політичні партії в партійній системі Кіпру, їх програмні засади та загалом кіпрська проблема привернули увагу дослідниці Ю. Ф. Ясірової. Останнім часом друком вийшли статті присвячені вивченню руху соціал-демократів (ЕДЕК) в партійній системі Кіпру, програмних засад та електоральній активності під час президентських виборів 2013 р., програмних засад кіпрських партій щодо кіпрської проблеми в контексті євроінтеграції [22].

Таким чином, в системі освіти та науки України виокремилися наукові школи, які досліджують проблеми міжнародних відносин та місце нашої держави. Потужний науково-дослідницький ресурс сконцентрований при вищих навчальних закладах, які проводять підготовку фахівців в галузі міжнародних відносин і системоутворюючим в цьому питанні є саме Київський інститут міжнародних відносин КНУ ім. Тараса Шевченка. Тим не менше, на сьогоднішній день значення мають львівська, донецька, дніпропетровська, одеська наукові школи міжнародних відносин, які крім загальноукраїнської зовнішньополітичної проблематики, концентрують увагу на суто регіональних зовнішньополітичних аспектах. Слід відзначити, що найбільш актуальною в сучасних дослідженнях представників наукових шкіл стали проблеми України в міжнародних інтеграційних, політичних і безпекових процесах. Можна констатувати, що кожна наукова школа при вишах України обрала свою дослідницьку тематику і тим самим урізноманітнила проблематику наукових досліджень в галузі міжнародних відносин.

У перспективі заслуговують на увагу дослідження тематики наукових досліджень в галузі міжнародних відносин, які проводяться на базі науково-дослідних інститутів України, тобто «фабриками думок».

РЕЗЮМЕ

Внимание уделено украинской научной школе международных отношений. Автор рассмотрел историю становления ведущей научной школы международных отношений, созданной при Киевском национальном университете имени Т. Шевченко, основные современные научно-исследовательские направления, труды ведущих специалистов в области международных отношений. Свое значение в развитии научных исследований в области международных отношений, по мнению автора, имеет Львовский национальный университет имени И. Франка, Одесский национальный университет имени И. Мечникова, а также ряд других высших учебных заведений Украины. Автор пришла к выводу, что научно-исследовательский ресурс в высших учебных заведениях Украины во-первых, готовит специалистов в области международных отношений, а во-вторых, изучает проблематику разных сфер современных международных отношений. Одной из актуальных проблем на сегодняшний день является Украина в международных интеграционных процессах, в политическом процессе и системе безопасности. Важное место в исследованиях отводится проблеме международной безопасности и внешнеполитических стратегий. Отдельные представители украинской научной школы международных отношений уделяют внимание региональным международным отношениям, в частности Черноморскому и Средиземноморскому регионам, их роли в международных отношениях. При этом, важно отметить, что отдельные высшие учебные заведения имеют завершённый цикл подготовки специалистов-международников, начиная от бакалавров и завершая защитой кандидатских и докторских диссертаций.

Ключевые слова: наука, международные отношения, украинская научная школа международных отношений, высшие учебные заведения.

SUMMARY

The author reviewed the history of the formation of the leading scientific schools in international affairs, created at Taras Shevchenko National University of Kyiv, the main current research trends, the works written by the leading experts in the field of international relations. According to the author Ivan Franko National University of Lviv and Odessa National I.I. Mechnikov University also provides the development of scientific research in the field of international relations as well as a number of other higher educational institutions of Ukraine. The author concluded that research resources in higher educational institutions of Ukraine first are connected with the training of specialists in the field of international relations, and secondly these institutions explore the problems of different spheres of the modern international relations. One of the urgent problems is the place Ukraine occupied in international integration processes, in the political process and in the security system. An important place in the research is devoted to the international security and foreign policy strategies. Some representatives of the Ukrainian scientific school of international relations keep an issue on the regional international relations, in particular, in the Black Sea and the Mediterranean region and their role in the modern system of international relations. Therewith it is important to note that particular higher education institutions have a complete cycle of training specialists in the field of international relations, ranging from bachelors and completing the protection of master's and doctorate theses.

Keywords: science, international relations, Ukrainian scientific school in the field of international relations, higher education institutions.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ:

1. Копійка В. Київська школа міжнародних відносин / В. Копійка // Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини. – 2013. – Вип. 32. –

- С. 10–17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VLNU_Mv_2013_32_4.pdf
2. Бик І. Міжнародні відносини у Львівському університеті: історія і сучасність / І. Бик // Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини. – 2013. – Вип. 32. – С. 3–9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VLNU_Mv_2013_32_3.pdf
  3. Крапівін О., Тодоров І. Донецька школа міжнародних відносин: становлення та перші здобутки / О. Крапівін, І. Тодоров // Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини. – 2013. – Вип. 32. – С. 18–25 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VLNU_Mv_2013_32_5.pdf
  4. У Львівському університеті відзначили 20-річчя створення факультету міжнародних відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lnu.edu.ua/index.php?q=information&new=117>
  5. Кафедра международных отношений и внешней политики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iir.edu.ua/ru/education/international_relations/mvzp/
  6. Інформаційна система «Конкурс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vstup.info/2014/i2014okr1b351edc74-397c-436c-b68b-fd93afd7bb6b.html>
  7. Васильєва-Чекаленко Л. Д. Україна в міжнародних відносинах (1944-1996 рр.) : [Навч. посіб.] / Л. Д. Васильєва-Чекаленко. – К. : Освіта, 1998. – 175 с.
  8. Науково-дослідна робота [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.iir.edu.ua/science/research/>
  9. Україна в європейському безпековому просторі : монографія / [В. А. Манжолла та ін. ; за заг. ред. В. В. Копійки]; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Київський університет, 2012. – 319 с.
  10. Шнирков О. І. Європейський Союз у глобальному інноваційному просторі : монографія / О. І. Шнирков // К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. – 143 с.
  11. Інститут європейської інтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.insteuro.civicua.org/>
  12. Світова та європейська інтеграція: організаційні засади [Текст] : навч. посіб. / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка, Львівський філіал Української Академії держ. управління при Президентові України ; заг. ред. Я. Й. Малик, М. З. Мальський. – Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 402 с.; Європейський Союз: структура, функції, механізми. Навчальний посібник / За ред. Н. В. Антонюк. – Львів, 2002.; Європейський Союз: політика, економіка, право. Навчальний посібник / За ред. Н. В. Антонюк, М. М. Микієвича. – Львів, 2005.
  13. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nu.edu.ua/index.php?q=bulletins&seria=11#
  14. Кафедра міжнародних відносин – Режим доступу: <http://onu.edu.ua/uk/structure/institutes/isn/interrelations/>
  15. Глебов С. В. Становление системы безопасности и сотрудничества в Черноморском регионе и роль Украины в этом процессе (1990-е годы): Дисс. – Одесса, 2002. – 178 с.
  16. Факультет суспільних наук та міжнародних відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dnu.dp.ua/view/fsocgum>
  17. Наукові школи Маріупольського державного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mdu.in.ua/index/naukovi_shkoli/0-19
  18. Вісник МДУ. Серія: Історія. Політологія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk-politologia.mdu.in.ua/>

19. Булик М. В. Соціально-політичний розвиток Греції в умовах європейської інтеграції / М. В. Булик. – К. : МДУ, 2013. – 280 с.
20. Ушакова Ж. С. Регіональна політика Італії в контексті розвитку процесів європейської регіоналізму : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. наук зі спеціальності 23.00.02 – політичні інститути і процеси / Ж. С. Ушакова. – Маріуполь, 2012. – 17 с.
21. Светлакова М. А. Передвиборчі кампанії правоцентристської партії Італійської Республіки в контексті виборів 2006 та 2008 рр. // Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник» / Під заг. ред. В. М. Вашкевича. – К., 2013. – С. 410–412; Светлакова М. А. Політичний популізм в Італійській Республіці на прикладі «Руху п'яти зірок» // Збірник наукових праць «Сучасна українська політика» – Київ, 2013. – С. 258–279. Светлакова М. А. Вплив світової фінансової кризи на соціально-політичне становище Італійської Республіки // Грані: науковий альманах. – Вип. 8. – Дніпропетровськ, 2014. – С. 138–144; Парламентські вибори 2006 р. в контексті політичного процесу в Італії // Вісник МДУ. Серія: Історія. Політологія. Збірник наукових праць. – Вип. 10., Маріуполь, 2014. – С. 90–99.
22. Ясірова Ю. Ф. Рух соціал-демократів (ЕДЕК) в партійній системі Кіпру / Ю. Ф. Ясірова // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані» / Гол. ред. С. А. Квітка. – Дніпропетровськ: «Грані». – 2013. – № 11 (103). – С. 138–143; Ясірова Ю. Ф. Демократичний збір (ДІСІ) на виборах президента Кіпру 2013 р.: програмні засади та електоральна активність / Ю. Ф. Ясірова // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К: ВІР УАН, 2013. – Вип. 71 (№ 4). – С. 934–938; Ясірова Ю. Ф. Програмні засади політичних партій Республіки Кіпр з кіпрської проблеми в контексті процесу євроінтеграції / Ю. Ф. Ясірова // Збірник наукових праць «Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Політологія. Історія» / Гол. ред. К. В. Балабанов. – Маріуполь: «Новий світ», 2014. – Вип. 10. – С. 141–151.

Надійшла до редакції 15.11.2014 р.